

Het Rusland van Poetin – noch duivel noch heiland

Willi Gerns

Tegen de achtergrond van het huidige conflict in en rond Oekraïne is er op dit ogenblik in de imperialistische grootmachten een ongeëvenaarde anti-Russische haatcampagne aan de gang. In Duitsland doet deze hetze op angstaanjagende wijze denken aan de jaren van de nazidictatuur en de Tweede Wereldoorlog, evenals aan de hoogtijd van de Koude Oorlog (in die tijd in de vorm van antisovjetisme). Deze campagne vindt zelfs weerklink bij vele linkse mensen. Anderzijds roept ze ook hier en daar reacties op in de vorm van een ongenueanceerde ondersteuning van de Russische politiek, zonder inachtneming van de klassenbeginselen. Communisten kiezen voor het een noch het ander.

Eigendoms- en machtsverhoudingen in Rusland

Als marxisten gaan we bij de beoordeling van de politiek van een staat uit van de vraag welke maatschappelijke orde er in het land heerst, dat wil zeggen welke eigendoms- en machtsverhoudingen? Van welke klasse of klassen liggen de belangen aan de basis van deze politiek? Ook proberen we om met een “concrete analyse van de concrete historische situatie” (Lenin) de actuele rol van dit land in de hedendaagse wereldpolitiek te begrijpen.

Wanneer we deze principes op het huidige Rusland toepassen, moeten we vaststellen dat Rusland een kapitalistisch land is, waarin het grootste deel van de productiemiddelen, na de antisocialistische contrarevolutie, overgegaan is in kapitalistisch privaateigendom. De ‘roofoconomie’ van de oligarchenclans overheerst. Daarnaast bestaat er ondanks de verregaande privatiseringen nog een relatief grote hoeveelheid staatseigendom of gemengde productie- of financiële eigendom. In die gemengde groep behoudt de staat over het algemeen de controle wanneer het om strategische ondernemingen gaat.

De politieke macht is in handen van een heersende elite, waarin de macht van de hoogste staatsbureaucraten steeds meer samenvalt met de economische macht van de oligarchenclans. Verwijzend naar het machtsorgaan dat in de Sovjet-Unie het laatste woord heeft, omschrijft een studie die in 2012 op het internet verscheen het machtsmechanisme van de hoogste regionen van het Poetinregime als “Politbureau 2.0”.^[1] Auteurs zijn de Russische politicologen Evgeni Mitchenko (directeur van de holding Mitchenko consulting) en Kirill Petrow (leider van de afdeling van het Internationaal Instituut voor Politieke Expertise). Dit zogenaamde collectieve machtsinstituut ontstond volgens de auteurs na 2000 als gevolg van de herverdeling van de grondstoffen door de kleine oligarchenclans, de vernietiging van de media-imperia en de liquidatie van het grootste deel van het regionale regime.

President Poetin trad daarbij op als scheidsrechter en moderator. Het staatshoofd oefent de directe controle uit over de langlopende gasverdragen, het bestuur van de energiesector en de systeembanken. De studie geeft de namen van de leden van deze hoogste regionen, hun politieke en economische posities en hun naaste medewerkers als de meest waarschijnlijke “kandidaten voor het politbureau 2.0”.

De toespeling op het politiek bureau van het Centraal Comité van de CPSU laten we voor rekening van de auteurs. Het gaat daarbij om de top van een machtsstelsel, gebaseerd op een volkomen andere, zelfs tegengestelde economische macht. Maar de verbinding van politieke staatsmacht met de economische macht die de studie beschrijft, met in het middelpunt de oligarchenclans die veel invloed hebben in het Kremlin, is wel bijzonder correct als kern van de zaak. Daarom klopt het tot in de details wanneer we spreken van een variant van staatsmonopoliekapitalisme in Rusland.

Rusland, een imperialistisch land?

Het marxisme-leninisme beschouwt het staatsmonopoliekapitalisme als een ontwikkelingsvariant tijdens het imperialistische stadium van het kapitalisme. We zullen daarom kort ingaan op de vraag in hoeverre de essentiële kenmerken van het imperialisme, die Lenin uitwerkt in zijn boek *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme*, van toepassing zijn op het huidige Russische kapitalisme.

Het lijkt geen twijfel dat de daar opgesomde economische basiskennmerken in het huidige Russische kapitalisme voorhanden zijn, in het bijzonder het bestaan en de heerschappij van de monopolies die in het economisch leven een beslissende rol spelen; de versmelting van het bankkapitaal met het industrieel kapitaal en het ontstaan van een financiële oligarchie op basis van het financiële kapitaal; de steeds grotere rol van de kapitaalexport. Er zijn daarbij ook enkele specifiek Russische eigenheden. In de klassieke imperialistische landen was de heerschappij van de monopolies het gevolg van een lang historisch proces van concentratie en centralisatie van kapitaal; in Rusland is dit echter het resultaat van een relatief kort crimineel proces van roofzuchtige toe-eigening van de meest rendabele segmenten van volkseigendom tijdens de antisocialistische contrarevolutie. Later is dan ook in Rusland het kapitaal van de oligarchen door concentratie en centralisatie nog toegenomen. In Rusland zijn bank- en industrieelkapitaal met elkaar versmolten. Wanneer we een blik werpen op de conglomeraten van de oligarchen is duidelijk dat er een machtige financiële organisatie ontstaan is. En de ontwikkelingstendenzen van de directe Russische investeringen in het buitenland tonen aan dat ook de kapitaalexport een steeds grotere rol speelt. Hetzelfde geldt zowel in Rusland als in het buitenland voor de vervlechting met het internationale kapitaal. Conclusie: het Rusland van Poetin is een kapitalistisch land waar de economische fundamenteën van het monopoliekapitalisme-imperialisme met enkele specifieke kenmerken overal aanwezig zijn.

Voor de politiek van Rusland moeten we op binnen- en buitenlands vlak een onderscheid maken tussen twee niveaus.

De binnenlandse politiek wordt bepaald door de winst- en machtsbelangen van de genoemde heersende klasse. Die is erop gericht om de gunstige voorwaarden te scheppen voor een effectieve en winstgevende uitbuiting van de Russische arbeidersklasse en de stabiliteit van het regime te garanderen door zowel sociale toegevingen als een politiek van de harde hand.

Daaronder valt ook zeker de occasionele positieve verwijzing van het Poetin-regime naar de erfenis van de Sovjet-Unie. Grote delen van het Russische volk zijn immers nog steeds trots op de Sovjetsupermacht als hoogtepunt van de Russische geschiedenis. Deze trots kan in zekere mate zelfs gelden voor delen van de heersende klasse, in het bijzonder voor hen die zoals Poetin afkomstig zijn van de *Silowiki*, de sterke mannen in uniform. Dit heeft echter niets meer te maken met sympathie voor het socialisme. Het heeft zijn basis in de Russisch-nationalistische positionering, het streven naar een sterk kapitalistisch Rusland.

Twee niveaus van de Russische buitenlandse politiek

In de buitenlandse politiek betreft het eerste niveau wat in Rusland “het nabije buitenland” genoemd wordt. Daarmee worden de betrekkingen met de voormalige Sovjetrepublieken bedoeld, uitgezonderd de Baltische staten. Hier volgt het Poetin-regime een langetermijnbeleid van re-integratie onder Russische leiding. Het uitgangspunt daarvoor is de toelueping tussen Rusland, Wit-Rusland en Kazachstan, die via een Euraziatische Economische Gemeenschap uitgebreid zal worden tot een Euraziatische Unie. Op dat niveau zijn er in de omgang van Rusland met zijn zwakkere partners ook praktijken te zien die herinneren aan imperialistische methoden. Het gaat onder andere over de voortdurende economische druk op Wit-Rusland om de regering ertoe te dwingen de Wit-Russische staatseigendom over te dragen aan het Russische Gazpromconcern en de weg voor te bereiden voor de intrede van de Russische oligarchen in de Wit-Russische economie.

De VS, de NAVO en de Europese Unie willen een re-integratie van voormalige Sovjetrepublieken tot elke prijs verhinderen. Rusland moet binnen zijn eigen landsgrenzen blijven en economisch en militair omsingeld worden door associatieverdragen tussen de EU en de voormalige Sovjetrepublieken, evenals door het voortzetten van de NAVO-uitbreiding naar het Oosten. Dit is de belangrijkste reden voor de huidige Oekraïne-crisis.

Het tweede niveau van de Russische buitenlandse politiek heeft te maken met de internationale politiek. In tegenstelling tot de VS en hun NAVO-bondgenoten zijn er op dat gebied vandaag of in de nabije toekomst geen Russische ambities voor de wereldheerschappij te verwachten. De machtsverhoudingen laten dat nog niet toe. Het Rusland van Poetin streeft ernaar tegenover de wereldheerschappij van het VS-imperialisme een multipolaire wereldorde te plaatsen. Dit doel stemt overeen met de belangen van China en de andere BRICS-landen, evenals van andere landen. Dit is objectief ook in het belang van de vrede en de maatschappelijke vooruitgang.

De verklaringen van Lenin over het bestaan van verschillende varianten van kapitalistisch en imperialistisch beleid en de concrete analyse van de concrete historische situatie voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog zetten de Sovjet-Unie ertoe aan om – ondanks alle conflicten met de Westerse imperialistische wereldmachten – het imperialistische Duitsland te zien als hét hoofdgevaar voor de Sovjet-Unie en de mensheid. Dit inzicht werd de basis voor de strijd van de Sovjet-Unie voor collectieve veiligheid en maakte, ondanks de vele moeilijkheden, van de anti-Hitlercoalitie de belangrijkste factor in de overwinning op nazi-Duitsland.

De concrete analyse van de huidige concrete historische internationale situatie is volgens mij als volgt: op het gebied van de internationale politiek is ook Rusland een kapitalistisch land, dat wordt geleid door oligarchen en de met hen vervlochten staatsbureaucratie, maar er is een duidelijk verschil tussen Rusland en de imperialistische grootmachten. Het voornaamste gevaar voor de vrede en de maatschappelijke vooruitgang komt namelijk van het streven naar wereldheerschappij van het VS-imperialisme en zijn imperialistische NAVO- en EU-bondgenoten.

Willi Gerns is lid van de Deutsche Kommunistische Partei (DKP) en politiek actief sinds 1949. Hij was slachtoffer van het KPD-Verbot in West-Duitsland en werd veroordeeld tot 30 maanden gevangenis in de jaren vijftig. Hij is vandaag mede-uitgever van *Marxistische Blätter* (<http://www.neue-impulse-verlag.de/marxistischeblaetter.html>). Dit artikel verscheen voor het eerst in *Unsere Zeit*, 27 juni 2014, p. 12.

[1] Zie: www.mitchenko.ru/analitika. Voor een uitvoerige behandeling van deze studie, zie: *Unsere Zeit*, 14 september 2012.